

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Republiek op drift? Le Petit Journal, Le Temps en de republikeinse kritiek op de Franse democratie, 1887-1893

Janssen, J.A.

Citation

Janssen, J. A. (2023, February 16). *Republiek op drift?: Le Petit Journal, Le Temps en de republikeinse kritiek op de Franse democratie, 1887-1893*. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3563934>

Version: Publisher's Version

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3563934>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Archieven & Literatuur

Archieven

Bibliothèque Nationale de France (Parijs)

Gedigitaliseerde bronnen (gallica.bnf.fr)

Journal Officiel

Le Petit Journal

Le Temps

L'Intransigeant

Le Figaro

Literatuur

Albert, Pierre, et.al., *Documents pour l'histoire de la presse nationale aux xixe et xxe siècles* (Parijs 1976).

Albert, Pierre, 'La Presse Française de 1870 à 1940', in: Claude Bellanger (ed.) et al., *Histoire générale de la presse française*, Tome III (Parijs 1972) 239-405.

Agulhon, Maurice, *La République 1880-1932, I* (Parijs 1990).

Agulhon, Maurice, *Marianne au pouvoir, l'imagerie et la symbolique républicaines de 1880 à 1914* (Parijs 1989).

Agulhon, Maurice, *The Republican experiment, 1848-1852* (Cambridge, New York en Parijs 1983).

Avenel, Henri, *Histoire de la Presse Française depuis 1789 jusqu'à nos jours* (Parijs 1900).

Balzac, Honoré de, *Illusions Perdues* (Parijs 1837; 1961).

Berman, Sheri, *The Primacy of Politics. Social Democracy and the Making of Europe's Twentieth Century* (Cambridge etc. 2006).

Bern, Stéphane, *Secrets d'Histoire, tome 7* (Parijs 2016).

Blic, Damien de, 'Cent ans de scandales financiers en France. Investissement et désinvestissement d'une forme politique', in: Luc Boltanski e.a. (eds.), *Affaires, scandales et grandes causes. De Socrates à Pinochet* (Parijs 2007).

Blic, Damien de and Cyril Lemieux, 'Le scandale comme épreuve. Éléments de sociologie pragmatique', *Politix*, 2005/3, no. 71, 9-38.

Bösch, Frank, *Öffentliche Geheimnisse. Skandale, Politik und Medien in Deutschland und Großbritannien 1880-1914* (München 2009).

Bourson, Pierre-Alexandre, *L'Affaire Panama* (Parijs 2006).

Bouvier, Jean, *Les deux scandales de Panama* (Parijs 1964).

Brenton, Scott, 'Scandals as a Positive Feature of Liberal Democratic Politics: A Durkheimian perspective', *Comparative Sociology* 11 (2012) 815-844.

Brown, Frederick, *For the Soul of France* (New York 2010).

Candar, Gilles en Vincent Duclert, Jean Jaurès (Parijs 2014).

Canovan, Margaret, *Populism* (New York en Londen 1981).

Charle, Christophe, *Le siècle de la presse 1830-1939* (Parijs 2004).

Crépin, Annie, *Défendre la France: Les Français, la guerre et le service militaire, de la guerre de Sept Ans à Verdun* (Rennes 2005). Url: <https://books.openedition.org/pur/17221>.

Curtis, Michael, *Three against the Third Republic. Sorel, Barrès and Maurras* (New Jersey 1959).

Delporte, Christian, *Les journalistes en France 1880-1950. Naissance et construction d'une profession* (Parijs 1999).

Dobry, Michel, *Sociologie des crises politiques. La dynamique des mobilisations multisectorielles* (Parijs 1986; 2009).

Dobson, Andrew, *An Introduction to the Politics and Philosophy of José Ortega Y Gasset* (Cambridge en New York 1989).

Doty, Stewart C., 'Parliamentary Boulangism after 1889', *The Historian*, vol 32 (2), 1970, 250-269.

Drumont, Édouard, *Le Testament d'un antisémite* (Parijs 1891).

- Duclert, Vincent en Henry Russo, *La République imaginée 1870-1914* (Parijs 2010).
- Dupuy, Roger, *La politique du peuple. Racines, permanences at ambiguïtés du populisme* (Parijs 2002).
- Durkheim, Émile, *The Division of Labor in Society* (New York 1893; 1984).
- Eatwell, Robert, 'Populism and Fascism' in: Cristobal Rovira Kaltwasser, Paul Taggart, Paulina Ochoa Espejo and Pierre Ostiguy (eds.), *The Oxford Handbook of Populism* (Oxford 2017) 363-383.
- Engels, Jens Ivo and Frédéric Monier, 'Pour une histoire comparée des faveurs et de la corruption: France et Allemagne (XIXe-XXe siècles)' in: Jens Ivo Engels, Frédéric Monier and Natalie Petiteau (eds.), *La politique vue d'en bas* (Parijs 2012) 127-148.
- Engels, Jens Ivo, 'Revolution und Panama. Korruptionsdebatten als Systemkritik in Frankreich vom 18. Jahrhundert bis zur Dritten Republik' in: Jens Ivo Engels, Andreas Fahrmeir and Alexander Nützenadel (eds.), *Geld, Geschenke, Politik: Korruption im neuzeitlichen Europa* (München 2009).
- Ehrhard, Thomas en Cédric Passard, 'Réformes électorales et changements institutionnels dans un contexte de démocratisation. Le choix du scrutin uninominal sous la Troisième République en France', *Swiss Political Science Review*, 24 (2018), 140-160. Url: <https://doi-org.ezproxy.leidenuniv.nl/10.1111/spsr.12298>
- Ferenczi, Thomas, *L'invention du journalisme en France* (Parijs 1993).
- Ferro, Marc, *Histoire de France* (Parijs 2009).
- Fortescue, William, *The Third Republic in France 1870-1940. Conflicts and Continuities* (Londen 2000).
- Fuller, Robert Lynn, *The origins of the French nationalist movement* (Jefferson (NC) 2012).
- Garrard, John, 'Scandals: a tentative overview', in: James Moore en John Smith (eds.), *Corruption in Urban Politics and Society, Britain 1780-1950* (Aldershot 2007) 23-40.
- Garrigues, Jean, *Les scandales de la République. De Panama à l'affaire Clearstream* (Parijs 2013).
- Garrigues, Jean, 'Le boulangisme est-il antiparlementaire?', *Parlement(s), Revue d'histoire politique* (2013/3), nr. HS 9. 49-58.

Garrigues, Jean, 'Les débuts de la Troisième République 1870–1914: un âge d'or de l'éloquence parlementaire', *Parliaments, Estates and Representation*, 31:2 (2011), 165-179: <https://www-tandfonline-com.ezproxy.leidenuniv.nl/doi/full/10.1080/02606755.2011.613173>

Garrigues, Jean, 'Boulangier, ou la fabrique de l'homme providentiel', *Parlement(s), Revue d'histoire politique* (2010/1), nr. 13, 8-23.

Garrigues, Jean, 'Le Sénat de la Troisième République (1875-1914). Réflexions sur une Chambre Méconnue', *Assemblées et parlements dans le monde, du Moyen Âge à nos jours: actes du 57 e congrès de la Commission internationale d'histoire des assemblées d'État et de la vie représentative* (2010), 1169-1181. Url: http://www.parlements.org/publications/congres_CIHAE_2006_Jean_Garrigues.pdf

Garrigues, Jean, *Histoire du Parlement de 1789 à nos jours* (Parijs 2007).

Garrigues, Jean, *Le général Boulanger* (Parijs 1991).

Gluckman, Max, *Order and rebellion in tribal Africa* (Londen 1963).

Goguel, François, *La politique des partis sous la IIIe République* (Parijs 1957).

Hayat, Samuel en Yves Sintomer, 'Repenser la représentation politique', *Raisons Politiques*, 2013 (2), nr. 50, 5- 11.

Hutton, Patrick H., 'Popular Boulangism and the Advent of Mass Politics in France, 1886-1890', *Journal of Contemporary History*, 11 (1976), 85-106.

Ionescu, Ghita en Ernest Gellner (eds.), *Populism: its meanings and national characteristics* (Londen 1969).

Irvine, William D., *The Boulanger Affair Reconsidered. Royalism, Boulangism and the Origins of the Radical Right in France* (Oxford 1989).

Jankowski, Paul, *Shades of Indignation. Political Scandals in France, Past and Present* (New York 2008).

Jouvenel, Robert de, *La République des Camarades* (Parijs 1914).

Kaltwasser, Cristobal Rovira, e.a. (eds.), *The Oxford Handbook of Populism* (Oxford 2017).

Levillain, Philippe, *Boulangier, fossoyeur de la Monarchie* (Parijs 1982).

Lehning, James R., *To be a Citizen. The Political Culture of the Early French Republic* (Ithaca 2001).

- Malberg, Raymond Carré de, *La loi, expression de la volonté générale. Étude sur le concept de la loi dans la Constitution de 1875* (Parijs 1931).
- Manin, Bernard, *Principes du gouvernement représentatif* (Parijs 1995; 2012).
- Martin, Marc, *Médias et journalistes de la République* (Parijs 1997).
- Maupassant, Guy de, *Choses et Autres. Choix de chroniques littéraires et mondaines 1876-1890* (Parijs 1993).
- Mayeur, Jean-Marie, *La vie politique sous la Troisième République, 1870-1940* (Parijs 1984).
- Mayeur, Jean-Marie, *Les débuts de la IIIe République 1871-1898* (Parijs 1973).
- Maza, Sarah, *Private Lives and Public Affairs. The Causes Célèbres of Prerevolutionary France* (Berkeley 1993).
- Mérilhou, M. (ed.), *Oeuvres de Mirabeau, t.VII* (Parijs 1825).
- Miot, Jean, *La passion de la presse* (Monaco 2008).
- Miquel, Pierre, *La Troisième République* (Parijs 1989).
- Miquel, Pierre, *L’Affaire Dreyfus* (Parijs 1959).
- Mollier, Jean-Yves, *Le scandale de Panama* (Parijs 1991).
- Monier, Frédéric en Christophe Portalez, ‘Une norme disputée: l’indemnité parlementaire en France (1789-1914)’, *Cahiers Jaurès*, vol. 235-236, nr. 1-2 (2020) 15-36.
- Mudde, Cas, ‘Populism. An Ideational Approach’ in: Rovira Kaltwasser e.a. (eds.), *The Oxford Handbook of Populism* (Oxford 2017) 27-47.
- Mudde, Cas, *On Extremism and Democracy in Europe* (Abingdon, Oxon 2016).
- Mudde, Cas, ‘The populist zeitgeist’, *Government and Opposition* 39 (4), 2004: 541-63.
- Müller, Jan-Werner, *What is Populism?* (Philadelphia 2016).
- Neckel, Sigward, ‘Political Scandals. An Analytical Framework’, *Comparative Sociology* 4 (2005) 101-111.
- Néré, Jacques, *La crise industrielle de 1882 et le mouvement boulangiste* (Université de Paris 1959).

- Néré, Jacques, *Le Boulangisme et la presse* (Parijs 1964).
- Nicolet, Claude, *L'idée républicaine en France 1789-1924* (Parijs 1982).
- Nord, Philip, *The Republican Moment. Struggles for Democracy in Nineteenth-Century France* (Cambridge VS en Londen 1998).
- Osterhammel, Jürgen, *The transformation of the world. A global history of the nineteenth century* (Princeton (NJ) 2014).
- Palmer, Michael B., *Naissance du journalisme comme industrie. Des petits journaux aux grandes agences* (Parijs 2014).
- Portalez, Christophe, 'Le scandale de Panama vu par un ancien député du Vaucluse: réseaux, amitiés et corruption sous la Troisième République', in: Engels, Monier and Petiteau (eds.), *La Politique vue d'en bas. Pratiques privées et débats publics 19e -20e siècles* (Parijs 2011) 169-191.
- Prélot, Pierre-Henri, 'Le suffrage universel dans la république. Les débats parlementaires 1871-1875', *Revue Française d'Histoire des Idées Politiques*, 2013 (2), nr. 38, 305-328. Url: <https://www.cairn.info/revue-francaise-d-histoire-des-idees-politiques1-2013-2-page-305.htm>
- Raffalovitch, Arthur, *L'abominable vénalité de la presse. D'après les documents des archives Russes 1897-1917* (Parijs 1931).
- Remond, René, 'Scandales politiques et démocratie', *Études*, no. 6, t. 336 (1972) 849-864.
- Renaudeau, Pierre-Marc, *La IIIe République* (Parijs 1998).
- Rosanvallon, Pierre, *Le siècle du populisme* (Parijs 2020).
- Rosanvallon, Pierre, *La légitimité démocratique. Impartialité, réflexivité, proximité* (Parijs 2008).
- Rosanvallon, Pierre, *Le Sacre du citoyen. Histoire du suffrage universel en France* (Parijs 1992).
- Rosanvallon, Pierre, *L'État en France de 1789 à nos jours* (Parijs 1990).
- Rousseau, Jean-Jacques, *Du contrat social ou principes du droit politique* (Amsterdam 1762; Parijs 1977).
- Roussellier, Nicolas, *Le Parlement de l'éloquence. La souveraineté de la délibération au lendemain de la Grande Guerre* (Parijs 1997).

Rudelle, Odile, *La République Absolue* (Parijs 1982).

Schama, Simon, *Citizens: a Chronicle of the French Revolution* (New York 1989).

Simard-Houde, Mélodie, 'Les corps du reporter: corps propre, corps "temoin", corps public', *Contexte* (2018), 20. Url: <https://doi.org/10.4000/contextes.6421>

Sirinelli, Jean-François (ed.), *Histoire des droites en France* (Parijs 1992).

Sternhell, Zeev, *La Droite Révolutionnaire, 1885-1914 : les origines françaises du fascisme* (Parijs 1978).

Sternhell, Zeev, *Maurice Barrès et le nationalisme français* (Parijs 1972).

Taggart, Paul, *Populism* (Buckingham etc. 2000).

Taguieff, Pierre-André, *L'illusion populiste. De l'archaïque au médiatique* (Parijs 2002).

Taguieff, Pierre-André, 'Le populisme et la science politique. Du mirage conceptuel aux vrais problèmes', *Vingtième Siècle*, No. 56, oktober-december 1997, 4-33.

Tarchi, Marco, 'Populism and Political Science: How to get rid of the "Cinderella Complex"' in: Sergiu Gherghina, Sergiu Mișcoiu and Sorina Soare (eds.), *Contemporary Populism. A Controversial Concept and its Diverse Forms* (Newcastle upon Tyne 2013) 114-137.

Tombs, Robert, *France 1814-1914* (Londen 1996).

Velde, Henk te, *Sprekende politiek. Redenaars en hun publiek in de parlementaire gouden eeuw* (Amsterdam 2015).

Velde, Henk te, *Van regentenmentaliteit tot populisme: politieke tradities in Nederland* (Amsterdam 2010).

Voyenne, Bernard, *L'information en France* (Parijs 1972).

Weber, Eugen, *My France. Politics, Culture, Myth* (Cambridge MA en Londen 1991)

Weber, Eugen, *France, Fin de Siècle* (Cambridge MA en Londen 1986).

Wesseling, H.L., *Frankrijk in Oorlog, 1870-1962* (Amsterdam 2007).

Winock, Michel, *La Droite racontée en famille* (Parijs 2008).

Winock, Michel, *La gauche en France* (Parijs 2006).

Winock, 'Populismes français', *Vingtième Siècle*, No. 56, oktober-december 1997, 77-91.

Winock, Michel, *La Fièvre Hexagonale. Les grandes crises politiques 1871-1968* (Parijs 1986).

Zeldin, Theodore, *France 1848-1945. Volume II. Intellect, Taste and Anxiety* (Oxford 1977).

Dankwoord

In de herfst van 2009 had ik het geluk om een semester in Parijs te mogen studeren. Daar, aan het Institut d'études politiques, maakte ik voor het eerst diepgaand kennis met de Franse geschiedenis. Het voelde alsof een wereld voor me openging. Een wereld die me intrigeerde, en die me ook na mijn vertrek uit Frankrijk bleef aantrekken. Ik geloof dan ook niet dat ik van groot psychologisch inzicht getuig door te bekennen dat mijn verlangen om een proefschrift te schrijven waarschijnlijk vooral een manier was om er 'een lijntje' mee te houden. Een lijntje met Parijs.

In 2013 stuurde ik een e-mail naar een Leidse professor en maakte mijn voornemen kenbaar. Hij gaf aan zelf niet zo goed thuis te zijn op het gebied van de Franse geschiedenis, maar suggereerde dat ik het eens probeerde bij prof. Henk te Velde. Dat bleek een gouden tip. Henk was officieel Hoogleraar *Nederlandse* geschiedenis, maar zijn ogen lichtten op zodra ik over Frankrijk begon.

Dat was eigenlijk steeds het geval. Zoals ik ook consequent kon rekenen op zijn tijd en toewijding, suggesties en opbouwende kritiek: in Leiden, Voorschoten en Parijs. Toen hij daar enkele maanden als gasthoogleraar verbleef – en ikzelf als schrijver-onderzoeker – namen we tijdens een lunch bij een brasserie in de buurt van het Panthéon de Franse eind negentiende-eeuwse politiek door.

Dank voor dat alles aan hem. En aan mijn copromotor, Dr. H.J. (Eric) Storm, voor zijn eveneens kritische blik en tijdsinvestering.

Dank aan mijn moeder tot slot, Henny Mackaaij, die op cruciale momenten zei: 'Je maakt het toch wel af, hè?'

Voilà.

De auteur

Na het behalen van zijn gymnasiumdiploma (Gemeentelijk Gymnasium Hilversum, 2002) volgde John Alexander Janssen (Alkmaar 1984) een *liberal arts* opleiding aan de Amerikaanse James Madison University, te Virginia.

In Nederland studeerde hij rechten aan de Universiteit Leiden (2003-2009; masters strafrecht & rechtsfilosofie, beide cum laude) en geschiedenis aan de Universiteit van Amsterdam (2004-2009; master hedendaagse geschiedenis). Ook studeerde hij in Jeruzalem aan Hebrew University, en in Parijs aan het Institut d'études politiques de Paris.

Voorafgaande aan het behalen van zijn eerstegraads lesbevoegdheid geschiedenis (UvA, 2011) was John Alexander enige tijd in opleiding als officier van justitie/rechter.

Van 2011 tot 2018 werkte hij als docent geschiedenis in het middelbaar onderwijs, een baan die hij vanaf 2013 combineerde met het bestaan als buitenpromovendus aan de Universiteit Leiden.

In juni 2014 won hij een Prins Bernhard Cultuurfonds talent award; in september van dat jaar was hij winnaar van de *Prix de Paris*.

Vanaf 2016 is John Alexander auteur bij uitgeverij De Arbeiderspers; van zijn hand verschenen de romans *Een Verhaal uit de Zonnestad* (2017; nominatie Longlist Libris literatuurprijs), *Trocadéro* (2019) en *Va-banque* (2022).